

RESSENYES

ALDOMÀ, Ignasi (2009)
Atles de la nova ruralitat
 Fundació del Món Rural, 264 p.
 ISBN: 978-84-613-2287-9

En els darrers anys, a les societats occidentals, s'hi produeixen processos complexos de transformació dels espais rurals associats a les dinàmiques del mercat de l'habitatge, l'augment de les mobilitats quotidianes, l'increment de les infraestructures i serveis o la implantació d'activitats no agrícoles, gràcies a les noves tecnologies. Aquests processos han contribuït a reestructurar aquestes àrees des del punt de vista socioeconòmic, així com a revifar-ne les poblacions, i han comportat la dissolució progressiva de la frontera entre els espais urbans i els rurals, la qual cosa ha contribuït a transformar la pròpia noció del terme *rural*. Doncs bé, aquestes dinàmiques, des de fa anys objectes d'estudi i reflexió per part de diferents disciplines acadèmiques, sembla que ara obtenen també força ressò des d'un punt de vista més general, atesa l'elevada repercussió en els mitjans de la publicació de l'Atles de la nova ruralitat.

El volum, editat per la Fundació del Món Rural, ha anat a càrrec d'un equip del Departament de Sociologia i Geografia de la Universitat de Lleida, encapçalat per Ignasi Aldomà. Sembla que els autors

d'aquesta obra, així com la institució que l'ha impulsada, són conscients del desconeixement que una bona part de la societat té sobre la situació actual del món rural, atès que l'objectiu del llibre és el de difondre'n la realitat actual a fi d'afavorir-ne un coneixement més ampli. D'aquí que el llibre es plantegi com una obra científicodivulgativa que es vol que arribi tant a col·lectius específics (tècnics, estudiants, etc.) com a la ciutadania en general.

El llibre adopta un format d'atles i, en aquest sentit, compleix el requisit de ser una col·lecció sistemàtica de mapes de caràcter general i temàtic que s'acompanyen d'altres elements gràfics, així com d'una sèrie de textos explicatius. Aquesta circumstància fa que els elements cartogràfics hi adquireixin una gran rellevància. En el llibre, que és de format gran (29,5 cm x 24,5 cm), hi ha un total de 200 mapes, bàsicament del conjunt de l'àmbit català, representats bé a tota plana, bé a mitja plana.

Majoritàriament, es tracta de mapes analítics que representen dades de tipus estadístic, en base a les divisions administratives. En aquests casos, s'ha emprat una

diversitat de tècniques de representació, disseny i simbolització: mapes de coropletes, mapes de punts, mapes de símbols, mapes amb gràfics, etc. Quan la variable està territorialitzada i, per tant, correspon a l'extensió d'una superfície determinada (usos del sòl, espais protegits, etc.), es tracta de cartografia realitzada a partir de bases preexistents, bàsicament del SIG del Departament de Medi Ambient i Habitatge. Per contra, no s'ha procedit a generar dades cartogràfiques noves a través de la fotointerpretació i la digitalització sobre ortoimatges. Sí que s'ha realitzat, però, elaboracions cartogràfiques, mitjançant operacions d'interpolació i anàlisi del terreny, de reclasseficació de variables o de definició de buffers (àrees d'una distància determinada al voltant d'unes entitats predefinides).

El volum també inclou nombrosos gràfics, taules i fotografies, que ajuden a il·lustrar la informació que s'aporta en el text. Un text que, a diferència del que succeeix amb altres obres d'aquesta mena, no es limita a ser el comentari dels mapes, sinó que aporta discurs analític on es van abordant els set àmbits d'anàlisi tractats a l'obra (ruralitat, població, agroindústria, serveis, equipaments, territori i desenvolupament) amb força profunditat.

El llibre es divideix en set capítols que van precedits d'una presentació, un pròleg i una introducció, així com de dos mapes que introdueixen l'àmbit d'estudi, que és la totalitat del territori de Catalunya. Al llibre, hi ha un annex on el lector trobarà un mapa i una llista dels municipis de Catalunya, les referències bibliogràfiques i els índexs (de mapes, de gràfics i de quadres).

El primer capítol («L'àmbit de la ruralitat, una introducció històrica i espacial», p. 11- 38) constitueix una aproximació a les diferents accepcions i connotacions del terme rural (o ruralitat) des de punts de vista diferents (territorial, demogràfic, social, econòmic i normatiu), al mateix temps que planteja les dificultats que hi

ha per delimitar territorialment els espais rurals.

En el capítol segon («La renovació de la població i la societat rurals», p. 39-76), s'hi fa un repàs de les inèrcies històriques (despoblament, envelliment de la població, solteria masculina o emigració de les persones joves més formades) que encara es deixen sentir sobre l'estructura poblacional d'aquestes àrees, tot i que, cada cop més, es conjuguen amb noves dinàmiques, com ara l'increment de la mobilitat quotidiana, l'augment de les migracions interiors o l'arribada de les migracions internacionals, i que estan desembocant en una lenta però progressiva recuperació demogràfica.

El llibre segueix amb el capítol tercer («Agricultura, agroindústria, complex biotecnològic», p. 77-128), on es mostren les paradoxes actuals del sector agrari, que, tot i que s'estén per una part molt important del territori, ocupa una part cada vegada més reduïda de la població, al mateix temps que es troba a la base d'un potent sector agroindustrial que opera en uns mercats cada cop més globalitzats. Tanmateix, es fa una anàlisi més clàssica sobre la distribució dels conreus principals i les dinàmiques del sector ramader, tot i que també es presta atenció a les novetats que suposen els canvis en les unitats de producció —exemplificats pel pas de l'explotació familiar a la «factoria vegetal»—, la intensificació del procés de mecanització, el dilema de la continuïtat generacional i l'oportunitat que, en aquest sentit, suposa la incorporació de la dona en les tasques del camp.

En el capítol quart («De la societat pagesa a la societat de serveis», p. 129-166), s'hi detallen els processos que fan que avui una part important de la població d'aquests espais ja no visqui de les activitats agràries. En aquest sentit, primer es fa una aproximació a l'estructura productiva a través de les dades d'ocupació. En segon lloc, s'aprofundeix

en el sector turístic, un dels potencials principals del món rural. A continuació, s'analitza la indústria, tradicionalment important en les àrees rurals, com en el cas del tèxtil, tot i que actualment esdevé cada cop més una activitat lligada al sector de la construcció. El capítol s'acaba amb l'anàlisi de les artesanies, que representa una altra de les oportunitats per als territoris rurals.

A continuació, en el capítol cinquè («Les xarxes i els equipaments ciutadans», p. 167-190), s'hi fa una aproximació a un tema sovint poc tractat a les obres d'aquest tipus: la provisió de les xarxes, els serveis i els equipaments. Es tracta d'un element clarament deficitari en l'àmbit rural, que ha millorat, però encara s'hi detecten mancances. Es comença analitzant la mobilitat, que cada cop s'estructura segons uns paràmetres més «urbans», així com la relació amb les diferents infraestructures de transport. També s'hi aborda el paper de les telecomunicacions i Internet, que suposa una gran oportunitat, però que s'ha d'enfrontar a les dificultats de l'extensió i la millora de les xarxes. També s'hi fa una aproximació a la distribució dels diferents equipaments públics (educació, sanitat, etc.) i dels serveis privats (com ara el comerç o els serveis financers). El capítol conclou abordant una qüestió crucial, com és la manca de capacitat de bona part de les administracions locals, que, per l'escassetat de recursos, no poden afrontar la provisió d'alguns d'aquests equipaments.

En el capítol sisè («Territoris d'oportunitats», p. 191-236) s'hi constata com els processos de transformació territorial, els tipus de vida i els nivells de renda de les comarques rurals s'han equiparat als estàndards de la resta del territori. Partint d'aquesta idea marc, s'hi fa un repàs dels processos que hi contribueixen: la interconnexió i l'elevada mobilitat (d'informació, de persones, de capitals, etc.); l'expansió urbana, des de les àrees metropolitanes més centrals però també

per la urbanització creixent dels propis nuclis rurals; la constitució d'àmbits funcionals, que en alguns casos poden equivaldre a les comarques però que en altres configuren realitats ben diferents; la difusió del fenomen de la segona residència, amb totes les implicacions que comporta; les relacions, cada cop més estretes, dels espais agrícoles amb la urbanització i l'extensió de la condició periurbana arreu, i, finalment, el patrimoni conformat pels espais d'interès natural o els paisatges culturals del passat, que està incidint en el canvi de la visió de l'espai rural. Tanmateix, s'hi fa menció dels problemes ambientals que existeixen (dificultat en la gestió dels residus, contaminació per nitrats, etc.) i de la gestió —sempre controvertida— de l'aigua.

Finalment, en el capítol setè («Noves ruralitats», p. 237-255), partint de la situació analitzada amb anterioritat, i que es pot resumir en el fet que avui «camp i ciutat són realitats contraposades només per diferents matisos» (p. 239), s'hi plantegen les perspectives de futur d'aquests espais, tenint en compte aspectes com ara les polítiques específiques que s'hi despleguen o l'extensió progressiva de la xarxa urbana, per acabar fent una síntesi final de la seva realitat des del punt de vista del desenvolupament territorial, i en la qual, per sobre de les condicions geogràfiques del passat, s'obren noves oportunitats de desenvolupament i creixement econòmic.

Un dels punts forts principals de la publicació és la pròpia finalitat amb què apareix, la de donar a conèixer la realitat de la Catalunya interior i menys urbana, que s'estén per dues terceres parts del territori. Una altra de les virtuts del llibre és que aquest objectiu divulgatiu s'emprèn d'una manera sistemàtica i rigorosa, de manera que l'anàlisi desenvolupada al llarg del text i il·lustrada en els diferents mapes aborda diferents aspectes. Tanmateix, això es fa d'una manera gràficament atractiva, molt visual, i mitjançant un text redactat de forma entenedora.

Cal destacar-ne la tasca de disseny i simbolització dels mapes, ja que aspectes com ara les propietats de visualització dels elements representats o la inclusió d'altres capes de referència hi estan molt ben resolts. Al mateix temps, la combinació de diferents tècniques de representació o, en alguns casos, de diferents mètodes d'elaboració cartogràfica, permet aconseguir resultats molt intuïtius i suggeridors. Un altre aspecte que cal remarcar-ne és que les elaboracions cartogràfiques més complexes (operacions d'interpolació i anàlisi del terreny, reclassificació de variables, etc.) no s'han utilitzat només, com passa sovint, per analitzar aspectes de tipus físic, sinó que també s'han utilitzat per aproximar la distribució territorial de variables de tipus social, com ara la cobertura sanitària, la capacitat de gestió de residus o el dinamisme econòmic.

Potser s'hauria pogut incidir més en l'actualització de la informació de base, atès que hi ha ocasions en què les dades utilitzades són de fa uns quants anys. És el cas de les dades de població, algunes de les quals provenen del cens de 2001; de les dades referents al sector agrari, extretes del cens agrari de 1999, o dels usos del sòl, corresponents a la Classificació dels Usos del Sòl a Catalunya 2002. És cert, però, que aquestes són les darreres informacions d'abast general disponible, i que si es tenen en compte els mètodes d'elaboració cartogràfica utilitzats, amb una cartografia basada en fonts d'informació i bases cartogràfiques prèviament disponibles, el decalatge era inevitable. Tot i que s'és conscient, en aquest sentit, que l'objectiu del llibre era donar una visió general, potser s'hi podrien haver inclòs alguns estudis de cas, amb anàlisis més aprofundides, que haguessin permès incidir en aquells aspectes en què les dades resulten més endarrerides, mitjançant la utilització d'altres metodologies (fotointerpretació sobre imatges aèries recents o

realització d'enquestes ad hoc a les explotacions agrícoles, per exemple) i generant nova informació de base.

Tanmateix, s'hi troba a faltar un primer capítol de tipus metodològic, on s'oferissin algunes nocions sobre les tècniques utilitzades, es relacionessin les fonts i es comentessin les dificultats o les mancances d'informació per tal d'abordar alguns dels temes. És de destacar, en canvi, que el volum disposi d'una bibliografia, cosa que no sempre succeeix amb llibres d'aquesta mena, on apareixen aquelles obres que s'han utilitzat a l'hora de fonamentar algunes de les idees que hi apareixen.

En definitiva, es tracta d'un document amb una doble vessant, científica i divulgativa, que esdevé una bona eina per aprofundir en el coneixement de la realitat actual dels territoris anomenats «rurals»; uns territoris que, si bé en el passat s'haurien caracteritzat pel predomini de les activitats agrícoles, ramaderes o forestals, avui en dia, tot i que la majoria del territori continua sent conreat i, per tant, el paisatge continua sent agrícola, cada cop són menys els pagesos que menen els camps i que porten grans quantitats de terra, amb una forta inversió en maquinària, fertilitzants i productes fitosanitaris. Al mateix temps, però, molta de la població que hi viu està ocupada en altres sectors, en llocs de treball als quals accedeix, moltes vegades ja, gràcies a les elevades mobilitats quotidianes de caràcter laboral. En definitiva, el llibre constitueix un altre element, força útil, per avançar en la comprensió d'un territori, el català, que cada cop més funciona com una única unitat funcional i sota unes mateixes dinàmiques, comportaments i estils de vida.

Sergi Cuadrado Ciuraneta

Activa Prospect SL

s.cuadrado@activapropect.cat

